

มหาศัพของพระอรหันต์

(ชุดลอยปทุม อันดับ๔๓)

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมัลย์	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ๗
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อย่าง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ๗
หากแจ้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบ
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวสู่เดรัจฉาน ๗
จะทุกข์ทนทงคินัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๗
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ๗
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไฟศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทวงปถพี ๗

พ.ท.

๒๕๒๓

ACC. NO. 1374

Date Received 1 กพ 30

Call No. พ 244 ๘

ห้องสมุด "กระท่อมธรรมโฆษณ์"

สวนอุศมมูลนิธิ

มหาศพของพระอรหันต์

ปรมาตถศิลปินแห่งการครองชีวิตตามทัศนะของชาวพุทธ

(ชุดลอยปทุม อันต์ับ ๔๓)

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์

ภาควิชาขบรูชา

ชุด ศิลปแห่งการครองชีวิต ครั้งที่ ๑

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไซยา

๕ เมษายน ๒๕๒๓

ศรัทธาบริจาคน

ของ

ผู้มาเยี่ยมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๑/๔,๑๐๐ เล่ม

๑๙ กันยายน ๒๕๒๖

“นิพนธ์ในวรรณคดี” ฉบับแก้ไข

พิมพ์โดยกรมศิลปากร

กรมศิลปากร

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมศิลปากร

(๓๒ ปีพิมพ์)

๒๕๐๕

ทรวงาน

อันทรวงาน คือคำ ของมนุษย์
ของมีเกียรติยศ สูงสุด อย่างสูงล้ำ
ดีสนิท ด้ว้การทำงาน เป็กขานหรือ
ไม่แท้ไร ฐัธรรม ด้ว้ขั้วคอง

ตัวทรวงาน คือตัวทรวง ประพจน์ธรรม
พร้อมกันไม่ หลายล้ำ มีค่าสูง
ด้ว้จะเปรียบ ก็เหมือนคน นีลาตยง
นั้ดเล็ยวอ้ง ก็ขงน หลายพกเอย ๙

W. J. ...

กรมศิลปากร

๒๕๐๕

โรงพิมพ์กรมศิลปากร

๓๒ ปีพิมพ์

๒๕๐๕

๕ เมษายน ๒๕๒๓

มหรสพของพระอรหันต์

(ปรมัตตศิลปแห่งการครองชีวิตตามทัศนะของชาวพุทธ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายวันเสาร์วันนี้ เป็นวันแรกของภาค
วิสาขบูชา นับว่าเป็นการตั้งต้นการบรรยายชุดใหม่ ในภาค
วิสาขบูชา^{นี้} อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อใหญ่รวมว่า ศิลปะ
แห่งการครองชีวิต.

ภาควิสาขบูชาควรจะพูดถึง “ความสว่าง”

ทำไมจึงให้หัวข้ออย่าง^{นี้}สำหรับภาควิสาขบูชา? นี้ก็
เพราะถือว่า เป็น ภาคแห่งความสว่าง มันก็ควรจะสว่าง.
วิสาขบูชา^{มี}ขึ้น ในวันที่คล้ายกับวันประสูติ ตรัสรู้ และ

ปรีนิพพาน; ล้วนแต่การเกิดขึ้นแห่งแสงสว่าง และ
ทำลายความมืดให้หมดไป. อาตมาเห็นว่า เราควรจะพูด
กันถึงเรื่องของแสงสว่าง จึงได้เลือกเอาหัวข้อนี้มา. ยังจะ
กล่าวโดยหัวข้อย่อยไปตามลำดับ ขยายใจความแห่งหัวข้อใหญ่
ให้เป็นที่เข้าใจชัดเจน.

ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ปรมัตตศิลป์**
แห่งการครองชีวิต ตามทัศนะของชาวพุทธ; พึงดู
มันก็รู้มรรณียะยาก, แต่ขอให้ทนสังเกตจดจำ เพราะมันทำ
ให้สั้นกว่านั้นไม่ได้.

ปรมัตตศิลป์ หมายความว่าศิลปะในขั้นปรมาตม์ คือ
มีอรรถะ ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์อันสูงสุด.
อย่างนี้เราเรียกว่า ปรมาตม์. ปรมัตตศิลป์ คือศิลปะที่เป็น
ปรมาตม์, เป็นศิลปะแห่งการครองชีวิต ก็คือ **การมีชีวิตใน**
ทุกแห่งทุกมุม เราเรียกว่า **ครองชีวิต**.

ที่ว่า ตามทัศนะของชาวพุทธ นี้ ก็เพราะว่ามัน
ไม่เหมือนใคร. เราแยกออกมากล่าวในรูปแบบแห่ง
ความรู้ ความคิด หรือสติปัญญา ของชาวพุทธ. นี้หัวข้อ
มันจึงค่อนข้างจะยืดยาวว่า **ปรมัตตศิลป์แห่งการครองชีวิต ตาม**

ทัศนคติของชาวพุทธ เราจะต้องรู้ว่ามันเป็นอย่างไร และจะเห็นแจ้ง ว่ามันไม่เหมือนใครได้โดยแน่นอน. หัวข้อสั้น ๆ ว่า ศิลปะแห่งการครองชีวิต. ขอให้สนใจคำว่า ศิลปะ,

เหตุผลที่ใช้คำว่า “ศิลปะ”.

อาตมาจะต้องยอมให้เขาค่า และเขาก็ค่ากันเรื่อย ๆ มา ค่าในข้อที่ว่า ชอบเอาค่าอะไรก็ไม่รู้มาบ้ายให้กับพุทธศาสนา, หรือเอามาเรียกหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา. ทำอะไรที่แปลกออกไปจากที่เขาเคยได้ยินได้ฟัง เขาก็หาว่าเป็นการอุตริ แหกแนว นอกกริตนอกรอย นำเข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา, ทำให้คนเข้าใจผิด เข้าใจเขว หรือทำเรื่องที่ไม่สมควรจะยุ่งยากให้มันยุ่งยาก. นี่เป็นเรื่องที่ถูกค่า ซึ่งอาตมาก็ควรจะทำความเข้าใจ กับคนที่หลับตาพูดเหล่านั้นบ้างเหมือนกัน. เมื่อเขามีสิทธิที่จะค่า อาตมาก็ควรจะมีความสนใจในการที่จะบอกให้เขาารู้ ว่าเขามันโง่ไปเอง.

อย่างหัวข้อนี้ว่า ศิลปะแห่งการครองชีวิต เข้าใจว่าคนหลายคน ที่เขามีความคิดในทางตรงกันข้าม เขาก็จะค้านว่า, ทำไมเอาศิลปะมาใช้ในวงของพวกพุทธบริษัท?

นี่ก็เพราะว่ามันเป็นความจริงอย่างนั้น. ชรรมะมีระบบ
การประพฤติปฏิบัติที่อยู่ในลักษณะของศีลปะ แต่คน
เหล่านั้นไม่รู้จักความหมายของคำว่า ศีลปะ เขาก็มองไม่เห็น
ข้อ^๕ขอให้ตั้งอกตั้งใจศึกษาสังเกตกันต่อไปโดยละเอียด ก็จะ
เห็น ไม่ใช่เป็นของลึกลับอะไร.

คำว่า ศีลปะ นั้นมันมีความหมาย หรือว่ามีเหตุผล
หรือว่ามีอะไร ที่จะต้องเอามาพูดกันอยู่หลายอย่าง. เขาจะ
พูดประชดประชันว่า ทำไมจะต้องศีลปะศีลเปอะกันให้มันยุ่ง,
ชรรมะอย่างเดียวกันพอแล้ว มันก็ถูกแล้ว. แต่ว่าชรรมะ
เป็นศีลปะชนิดที่พวกคุณ มองไม่เห็น ก็อยากจะให้
มองเห็น.

ที่ว่า ทำไมจะต้องเอามาพูดในแง่ของศีลปะ? ก็
เพราะว่า เดียวนี้คนทั้งโลกเขานิยมสิ่งที่เรียกว่า ศีลปะ
เขารู้จักใช้ประโยชน์ โดยชนิดที่มันทำความยุ่งยากลำบากให้
แต่เพียงเล็กน้อย แล้วก็สำเร็จประโยชน์ดี.

ข้อแรกที่จะพูดก็คือว่า ศีลปะนั้นหมายถึงความ
งาม ของที่ดีไม่มีประโยชน์ก็ได้. ของที่ดีมีประโยชน์
ก็ได้, ของที่ดีมีประโยชน์แต่ไม่งามก็ได้. เดียวนี้เราต้องการ

ให้มันกรบ คือดีมีประโยชน์และงาม ถ้ามันไม่งาม มันก็ไม่
 จูงใจ มันลำบากที่จะตั้งกันไป. ที่นี้เราก็มีความงาม
 เป็นกำลังสำคัญในการที่จะจูงใจ.

ขอให้มองเห็น และเข้าใจได้เถอะว่า ไม่ว่าจะเป็
 ศิลปะในแง่ใด แขนงไหน มันมีความสำคัญอยู่ที่ความ
 งาม; แต่นั่นแหละ มันจะงามอย่างที่ถูกต้องเราหรือไม่
 มันก็ไม่แน่. ความงามของคนบ้า ๆ บอ ๆ มันก็งามไปอีก
 แบบหนึ่ง, ความงามของคนไม่เป็นอย่างนั้นมันก็อีกแบบ
 หนึ่ง, แต่แล้วเรายังไม่รู้ว่ใครมันเป็นคนบ้าคนบอ ใครมัน
 เป็นคนดี ก็เลยใช้ความหมายรวม ๆ กันไปว่ามันงามก็แล้วกัน.
 ของดีมีประโยชน์ ถ้ามีความงามด้วย มันก็ง่ายที่จะตั้ง
 กันไปให้ทำตาม เพราะมันงาม และเราก็ต้องทำให้มันงาม
 ด้วย ตามแบบของพุทธศิลปะ ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัส
 ไว้เอง.

๔ ความงามที่พระพุทธเจ้าตรัส.

พระพุทธเจ้าท่าน ทรงประกาศพรหมจรรย์ เป็น
 อาทิกุลยาณิ - งามในเบื้องต้น, มขุฆเณกุลยาณิ - งามใน

ท่ามกลาง *ปรีโยसानกลยาณิ* - งามในที่สุด ที่สุดท้าย.
แล้วท่านยัง ทรงกำชับภิกษุทุกองค์ที่จะออกไปสอนพระ-
ศาสนาชุดแรก ว่า *เธอจงแสดงธรรมให้ถึงพร้อมด้วยอรรถะ*
พยัญชนะ, จงประกาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ให้งาม
ทั้งเบื้องต้น ให้งามทั้งตรงกลาง ให้งามทั้งที่สุดท้าย.

นี่ทำไมจะต้องทรงย้ำ นักหนาว่า จะต้องทำให้มัน
งาม ทั้งหัวทั้งท้ายและทั้งตรงกลาง. มัน ต้องมีความ
สำคัญอะไรสักอย่างหนึ่ง จึงทรงกำชับอย่างนั้น; หรือ
จะมองอีกทีหนึ่ง ก็ว่า พรหมจรรย์ต้องเป็นอย่างนั้น
ถ้าไม่เป็นอย่างนั้นไม่ใช่พรหมจรรย์.

พรหมจรรย์ คือตัวพระธรรม, ระบบของ
พระธรรม ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ แล้วก็ขั้นประเสริฐ
หรือสูงสุด. *พรหม* แปลว่า *ประเสริฐ* หรือ *สูงสุด, จรรย์*
หรือ *จริยะ* แปลว่า *ประพฤติปฏิบัติ, พรหมจรรย์* ก็แปลว่า
ระบบการประพฤติปฏิบัติอันสูงสุด. พุคเป็นภาษาชาวบ้าน
สักหน่อยก็ว่า *ระบอบแห่งการครองชีวิตอันสูงสุด* หรือ
ประเสริฐที่สุด นั่นแหละคือพรหมจรรย์.

พระพุทธเจ้าท่านทรงส่งพระสาวกออกไป ให้เผยแพร่ระบบแห่งการครองชีวิตที่ประเสริฐที่สุด ถึงกับทรงกำชับว่า ต้องทำให้มันงามทั้งเบื้องต้น, ให้งามทั้งตรงกลาง, ให้งามทั้งเบื้องปลาย. เรื่องที่จะบอกจะสอนออกไปนั้น ให้มันเป็นการประพฤติปฏิบัติ ที่มีความงามข้างหัว ตรงกลาง และข้างท้าย. อย่างนี้เราเรียกว่า พุทธศิลป์ มีความงามเพียงพอดลอดสาย แล้วก็ประโยชน์.

พุทธศิลป์ คือ เคล็ด หรือวิธี หรือเทคนิค ที่จะดำรงชีวิตให้งาม. งงามคืออย่างไร? คือจับใจ. จับใจที่ตรงไหน? เพราะ มีประโยชน์ถึงที่สุด แก่มนุษย์ผู้เข้าถึง.

เดี๋ยวนี้หน้าสังเวช ที่ว่าคำว่า พุทธศิลป์มันไปอยู่เพียงแก้วตฤ วัตถุธรรม ตื่น ๆ ผิว ๆ. พุทธศิลป์ไปอยู่ที่ความงามของโบสถ์วิหาร ของพระพุทธรูป ของวัตถุทางศาสนา.

ฝรั่งคนหนึ่งมาพบปะกัน เขาแสดงความประสงค์ว่า เขาต้องการจะศึกษาพุทธศิลป์ พุทธศิลป์. อาตมา

ถามว่า อะไร ? ก็คือแบบของพระพุทธรูปต่างๆ ถือว่าแบบ
 สุขุขทัยเป็นพุทธศิลป์อันสูงสุด. อาตมาว่า แยกแล้วๆ พระ-
 พุทธเจ้าไม่เคยรู้จักศิลปะชนิดนี้เลย. พุทธบริษัทในสมัย
 พระพุทธเจ้าเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๖๐๐ — ๗๐๐ ก็ไม่มีใครรู้จัก
 ศิลปะแบบนี้เลย, พระพุทธรูปก็ยังไม่เกิดขึ้นเลย. ถ้าคุณ
 ต้องการพุทธศิลปะของชาวพุทธโดยแท้จริงแล้ว ขอให้
 ศึกษาศิลปะอันสูงสุด คือแบบแห่งการครองชีวิต
 ชนิดที่สูงที่สุด อยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง, แล้ว
 จะมีความงาม อยู่ในความที่มันอยู่เหนือปัญหา เหนือ
 ความทุกข์ หรือสิ่งไม่พึงปรารถนา โดยประการทั้งปวง.
 นี่คือพุทธศิลปะ หรือพุทธศิลป์.

พูดกันจนเขารู้เรื่อง เขาเข้าใจ เขาก็สารภาพว่า
 เขายังไม่ต้องการ. เขายังคงศึกษาในเรื่องความงามของแบบ
 ของพระพุทธรูปต่อไป และก็สะสมซื้อไว้เป็นอันมาก เพราะ
 เขาเป็นเศรษฐี.

นี่แหละคุณเถอะว่า คำว่า ศิลปะ นั้นเป็นอย่างไร ?
 งามนั้นมันงามทั้งทางฝ่ายวัตถุ และงามทั้งทางฝ่าย
 วิญญาณ. รูปสวย รูปงาม อะไรเหล่านี้ มันก็เป็นงาม

ในภาษากน เป็นเรื่องฝ่ายวัตถุ; ถ้างามเพราะมีค่าทางจิต
ทางวิญญาณ สูงสุด อยู่เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ นี้
มัน เป็นภาษาธรรม, และ เป็นความงามในทางวิญญาณ.

ศิลปะของพุทธศาสนาที่อยู่เหนือทุกข์.

พวกเราหลายคน คงจะมีความลำบากเกี่ยวกับเรื่อง
นี้ พระพุทธเจ้างามที่ตรงไหน? คนติดพระคัมภีร์ ก็ว่างามที่
รูปร่าง ว่าพระพุทธเจ้าประกอบด้วยมหาปรีสลักขณะ ๓๒
ประการ, ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อย่างไร และยังประกอบ
ด้วยลักษณะน้อยๆ อีกตั้ง ๘๐ ประการ แล้วก็งาม. นี่เขาก็
ว่างามอย่างนั้น, พระพุทธเจ้างามอย่างนั้น, ทำพระพุทธ
รูปต้องทำอย่างนั้น ก็ทำให้งามตามแบบที่ถือกันว่างาม.

แต่ไป ๆ มา ๆ เขาจริงเข้า มันก็เหลวเหมือนกัน
เพราะว่าตามลักษณะมหาปรีสลักขณะนั้น บางอย่างคนสมัย
นี้จะเห็นว่างามไม่ไหว; เช่นว่า มีอวัยวะเข้า อย่างนี้,
หรือว่าพระพักตร์กลมเหมือนกับของกลม, หรือว่าแข็งตั้งอยู่
ส่วนที่ ๒ ของฝ่าเท้า, อย่างที่พระพุทธรูปโดยมากเขาทำกัน
อยู่นี้ คนสมัยนี้ถึงงามไม่ไหว. พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ก็ไม่

ทำอย่างนั้น ทำตามความสวยงาม ที่นิยมกันอยู่ในสมัยหลัง
มนุษย์สมัยนั้นทั้งนั้น.

นี้เรียกว่าความงามตามลักษณะทางวัตถุของพระ-
พุทธรูป มันก็ยังมีไม่ได้, แล้วพระรูปพระกายพระองค์
จริงของพระพุทธเจ้า จะงามอย่างไรก็ยังไม่รู้ไม่ได้. แต่ฉันไม่
ใช้ งาม ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ที่ว่า ต้องงาม
ทั้งข้างหัว ข้างท้ายและตรงกลาง ของพรหมจรรย์นี้.
พระพุทธเจ้าจะต้องงาม ตรงที่มีลักษณะแห่งความไม่มีทุกข์
โดยพระรูป แสดงลักษณะของความไม่มีทุกข์โดยการเคลื่อนไหว
ไหวอิริยาบถแสดงลักษณะแห่งความไม่มีทุกข์ โดยจิตใจโดย
น้ำพระหฤทัย ถ้าเราทราบได้ละ ถ้าเราเป็นพุทธบริษัทเราก็
ควรจะทราบได้, จิตใจนั้นถึงงาม งามเพราะไม่มีความทุกข์.
นี่พระพุทธเจ้างามตรงที่อยู่เหนือกิเลส เหนือความทุกข์; นี้
งามกันที่ตรงนี้ มันไม่ได้งามที่รูปร่าง หรือร่างกาย หรือ
วัตถุอะไร.

ฉะนั้น ศิลปะที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา อยู่
ที่การประพฤติ หรือการกระทำที่มีความงาม, งามตรงที่
ว่าพ้นทุกข์ ดับทุกข์ เหนือทุกข์ เหนือปัญหา ทั้งเบื้องต้น

ทั้งท่ามกลาง และเบื้องปลาย. ไม่ว่าจะพูดกันในระดับต่ำ ๆ คนโง่ คนทั่วไป หรือว่าจะพูดถึงระดับกลาง ๆ สูงขึ้นไป แม้จะในระดับเป็นเทวดา มันก็ต้องใช้ได้ทั้งนั้น คือมีความงามตรงที่ไม่มีความทุกข์.

ถ้าเดือดร้อนอยู่ด้วยความทุกข์ นั้นไม่มีความงาม, คุณหน้าตาที่รู้ ว่ามีความทุกข์หรือไม่มีความทุกข์; เดินมากก็สังเกตเห็นได้ว่า คนที่มีความทุกข์ หรือไม่มีความทุกข์, เมื่อคบกันนานเข้า ก็คงจะรู้ว่าคนที่มีความทุกข์ หรือไม่มีความทุกข์. เมื่อไม่มีความทุกข์ทั้งข้างหัวข้างท้าย และตรงกลาง ก็เรียกว่างาม ตามแบบของพุทธศิลปะ.

ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ศิลปะ ในความหมายที่ว่า มั่นงาม. ถ้าเราเป็นชาวพุทธ นับถือพุทธ เราก็ต้องทำให้ มั่นงาม ถ้าเราจะมีลักษณะแห่งกาย วาจา ใจ ความคิดความเห็น ที่สกปรก ที่มีคมัว ที่เร่าร้อน มันก็ใช้ไม่ได้ มันไม่เป็นชาวพุทธ. งามที่กาย วาจา และที่ใจ งามที่สติปัญญา ความคิดความเห็นความเชื่อ ทั้งหมดทั้งสิ้นด้วยกัน นั้นมันงามไปหมด จึงจะ เรียกว่าเป็นชาวพุทธ.

คนทั่วไปนิยมศิลปะทางวัตถุมากกว่าทางจิตใจ.

เดี๋ยวนี้ที่จะต้องคุยกันต่อไปก็คือ คนทั้งโลกเขานิยมใช้คำว่าศิลปะ ในความหมายแห่งความงาม อย่างที่เรียกว่า art นั้นก็มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ศิลปะในภาษาไทย; เพราะยกเอาคุณค่าทางความงาม เป็นความหมายที่สำคัญ.

อย่างทองมันก็แพงอยู่แล้ว มันยังมาทำให้มีศิลปะ คือคัดแปลงรูปทรง หรือประดิษฐ์ประคอยอะไรต่างๆ ให้มีความงามทางศิลปะ. แม้แต่เพชร เนื้อหาของมันก็งามอยู่แล้ว แต่ก็ต้องมีการจัดทำ ให้มีความงามทางศิลปะประกอบเข้าไปด้วย มันก็เลงงามมากขึ้นไป.

ไม่ว่าศิลปะชนิดไหน มีความหมายสำคัญอยู่ตรงที่ความงาม. เรื่องทางวัตถุเป็นอย่างนี้ เรื่องทางใจก็เป็นอย่างนี้. แต่ว่ามนุษย์สมัยนี้เขาไม่สนใจเรื่องทางจิตใจ; ฉะนั้นเขาจึงไม่ค่อยรู้จักศิลปะในทางจิตหรือทางวิญญาณ. เขารู้เรื่องแต่ทางวัตถุ ก็หลงไหลแต่ศิลปะทางวัตถุ มันก็หลงไหลทางวัตถุมากยิ่งขึ้นและมากเกินไป จนถึงกับไม่สนใจใน

ความงามในทางวิญญานเสียเลย. อย่างเขาชอบคนที่สวย
ในทางรูปร่าง ทางการแสดงออก ในทางจิตใจเขาไม่สนใจ,
หรือว่าเขาไม่มีปัญญาที่จะรู้ ว่ามันจะงามได้อย่างไร; แต่โดย
ธรรมชาติมันมันไม่ยอม; ทำผิดก็ผิด ทำถูกก็ถูก. ไม่มี
ความงามทางจิตใจ มันก็สกปรกทางจิตใจ แล้วมันก็เกิด
กิเลส มีตมัว เราร้อน เป็นทุกข์ หากความงามอะไรไม่ได้.

ถ้าว่าคนสมัยนี้รู้จักความงาม ทั้งในทางวัตถุ ทาง
กาย และทางจิตใจ คือทางสติปัญญา ทางความคิดความ
เห็น ความเชื่อเข้าด้วยแล้ว โลกนี้จะไม่เป็นอย่างนี้, โลก
นี้ก็จะต้องงามนำตุกว่านี้. เทียบหนึ่งงามแต่ทางวัตถุจนเพื่อ
จนเป็นบ้าเป็นหลัง จนกลายเป็นไม่งาม จนกลายเป็น
อันตรายไปเสียก็มี ฉะนั้น ถ้าเรารู้จักความงามในด้านจิต
ด้านวิญญาน กันแล้ว โลกนี้ก็จะต้องงามยิ่งกว่านี้, คือไม่สร้าง
ปัญหา ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้.

ความงามทางจิตใจมีในทุกศาสนา.

ขอให้ไปฟังครูที่ตัวพระธรรม หรือตัวพระศาสนา,
ไม่ว่าศาสนาไหน มีความงามอยู่ในนั้น. คาใจ ๆ ก็มอง

ไม่เห็น ว่ามีความงามอยู่ในระบบของพระศาสนา ของพระธรรมเพราะงามกันคนละแบบ. คนที่เขาสนใจเรื่องนี้มาแต่แรก ก็มีปัญญาพอที่จะรู้ได้; ฉะนั้นเขาจึงชอบธรรมะ ชอบศาสนา ชอบความงามในทางจิตใจ ไม่หลงใหลในความงามผิว ๆ ข้างนอก.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี คนเดี๋ยวนี้ก็ชอบศิลปะ; ฉะนั้นเราจึงอยากจะให้เขารู้จัก ศิลปะของพุทธบริษัท หรือศิลปะตามทัศนะของพุทธบริษัท ซึ่งเขา เอาคำนี้ไปใช้กับระเบียบปฏิบัติในพระธรรมที่เรียกว่าพรหมจรรย์, ให้ไปเข้ากันกับข้อที่ *พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า พรหมจรรย์นี้มีความงามเบื้องต้น มีความงามท่ามกลาง มีความงามเบื้องสุดท้าย.* ฉะนั้นจึงเห็นว่าควรจะพูดถึงคำว่า ศิลปะกัน ให้เป็นที่เข้าใจ เพื่อประโยชน์แก่คนภายนอก ที่ยังไม่เข้าใจคำว่า ศิลปะของชาวพุทธ, และเพื่อจะแก้ไขความโง่เขลาของคนภายใน คือของพวกพุทธบริษัทนั่นเอง ที่ไม่รู้จักรักความหมายของคำว่า ศิลปะคือสิ่งที่ต้องการความงาม. ถ้าจะ ประพฤติ-พรหมจรรย์ในพุทธศาสนานี้ คือประพฤติศีล สมာธิ

ปัญญา ก็ต้องให้มีความงามทั้ง ๓ สถาน ดังที่กล่าวมาแล้ว
นั้น.

นี้เรียกว่าช่วยแก้ไขความไม่รู้ความงามภายใน, ให้รู้
จักในสิ่งที่ตัวมีอยู่ ทั้งที่ไม่รู้จักว่าอะไร. เหมือน *ไก่มีเพชร*
พลอย สักเม็ดหนึ่ง *มันก็ไม่รู้ว่างามอย่างไร?* เช่นเดียวกับ
พุทธบริษัทมีพุทธศาสนา ก็*ไม่รู้ว่ามีความงามอย่างไร?*
มันเห็นแต่จะกินได้ คือว่าถ้าประพฤติปฏิบัติแล้วก็จะได้ไป
นอนสบายในสวรรค์ ในวิมาน ในอะไร ทำนองนั้น. จึงไม่
รู้จักความงามของพระธรรม ที่ละเอียด ประณีต ลึกลับ,
เหมือนกับว่า*ไก่*ไม่รู้จักความงามของ*เพชรพลอย*.

เป็นอันว่าความงามนั้นขึ้นอยู่กับความรู้สึก ระดับ
แห่งความรู้สึกคิดนึก หรือการศึกษาหรืออะไร อยู่มากที่
เดียว.

แต่เดี๋ยวนี้เราก็เป็นมนุษย์แล้ว มันก็ควรจะมี
ระดับความรู้สึกอย่างมนุษย์ ก็ควรจะรู้จักความงามในด้าน
ลึก คือด้านจิต หรือด้านวิญญาณ. เราจึงต้องใช้คำว่าศิลปะ
มาทำความเข้าใจกัน ในยุคนี้หรือในหมู่คนที่นิยมชมชอบต่อ
สิ่งที่เรียกว่า ศิลปะ

ธรรมะในพุทธศาสนาเป็นศิลปะที่สมบูรณ์.

ที่นี้ก็อยากจะให้มองต่อไปอีกแง่หนึ่งว่า ธรรมะนั้น เป็นสิ่งที่อาจจะถือเอาได้ในฐานะที่เป็นศิลปะ, โดยเฉพาะ ธรรมะในพระพุทธศาสนา อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านทรง กล่าวแล้วว่าพรหมจรรย์งามทั้ง ๓ สถาน.

ธรรมะนี้ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า เป็นแต่พระองค์ ทรงค้นพบ คือ ธรรมะคือตัวธรรมชาติ, ธรรมะคือตัวกฎของ ธรรมชาติ, ธรรมะคือตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะ คือผลที่เกิดมาจากหน้าที่. มันเป็นความจริงอันสูงสุด เจียบ ขาดสูงสุดตามเรื่องของธรรมชาติ.

ความที่ธรรมะจริง และมีอำนาจ มีคุณค่าเต็มที อย่างนี้ จะเป็นความงามสักเท่าไร? มันอาจจะงามเกินจนถึง กับว่ามองไม่เห็นก็ได้; แต่เราก็ควรจะพยายามมองให้เข้าใจ ว่า สัจจะ ของจริง คือตัวธรรมะนั้น มีความงามอีกระดับ หนึ่ง ลึกซึ้ง ละเอียดสุขุมถึงที่สุด, ควรจะเข้าถึงยิ่งขึ้นไป ตามลำดับๆ จึงจะเรียกว่าการศึกษา หรือการปฏิบัติ ของ พุทธบริษัทนี้ก้าวหน้า. อาตมาต้องการให้ท่านทั้งหลายก้าว

หน้า จึงได้รับเราอย่างไม่กลัวว่าใครจะโกรธ ว่าต้องเขยิบ
ระดับของการศึกษา และการปฏิบัติ และ ผลของการ
ปฏิบัติ ให้ก้าวหน้า.

เดี๋ยวนี้ ธรรมะโดยธรรมชาติ ก็มีความงามถึงที่
สุดอยู่แล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ และทรงนำมาสั่งสอน
ไว้ในรูปแบบของพระพุทธศาสนา. ดังนั้น *รูปแบบระบบ*
อะไรก็ตามของพุทธศาสนา จึงมีความงาม ตามความหมาย
ของคำว่า ศิลปะ; อยากจะพูดว่ามากกว่าศาสนาอื่น แต่ก็ไม่
ค่อยอยากจะพูด เพราะมันจะเป็นการลบหลู่เพื่อนศาสนาด้วย
กัน. แต่ที่จริงมันเป็นอย่างนั้น มันก็ค้ำบอกอยู่อย่างนี้; ถ้า
พูดออกไปมันก็เป็น การลบหลู่ผู้อื่น; แต่ความจริงมันมีอยู่
อย่างนั้น. ให้ถือว่าเสมือนหนึ่งมิได้พูด แต่กับบอกให้รู้ว่า
ธรรมะในพระพุทธศาสนานี้ มีความเป็นศิลปะตรงตาม
ความหมายของคำ คำนี้อย่างยิ่ง, ยิ่งกว่าที่จะมีศาสนาใดมา
เทียบได้ คือมันทั้งดี ทั้งจริง ทั้งมีประโยชน์และทั้งงาม.
ไปเน้นตรงที่คำว่า งาม นั้นให้มันมากที่สุด ศักดิ์มี จริงก็มี มี
ประโยชน์ก็มี.

สัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิตชอบความงาม.

แต่เดี๋ยวนี้ ถ้าขาดความงาม ยังไม่ใช่ศิลปะ; ขอ
ให้มันมีความงามเข้ามา ความหมายของคำว่าศิลปะ จึงจะ
สมบูรณ์. แล้วใครบ้างไม่ชอบความงาม? ใครบ้างไม่ชอบ
ความงาม? อาจมาจะหาว่าโกหกเดี๋ยวนี้แหละ ใครที่พูดว่า
ไม่ชอบความงาม, มันก็ต้องชอบความงามในความหมายใด
ความหมายหนึ่ง ตามแบบของตน ๆ. ทำไมจะต้องทำให้มัน
งาม? ทำไมเสียธรรมดาราคามันไม่แพง ต้องไปซื้อเสียที่มัน
แพง? ก็เพื่อมันงาม แล้วมันก็ไม่ทนด้วย. นั่นคือโง่; เรา
ไปชอบความงามชนิดที่ไม่ถูกเรื่องถูกราว ความงามที่แท้จริง
ไม่ต้องแพงก็ได้.

อย่างว่าที่เรา นั่งกันอยู่ที่ตรงนี้ หลายคนก็บอกว่ามัน
งาม. เขารู้สึกว่ามันงามตามธรรมชาติ หรือว่าช่วยจัด.
ความจริงเราไม่ต้องทำให้งามก็ได้ เราปล่อยให้มันรกรง
แล้วก็มานั่งฟังกันอย่างนี้ ก็ได้เหมือนกัน; แต่ทำไมจึง
อุตส่าห์กวาด อุตส่าห์จัด อุตส่าห์ทำ อย่างนั้นอย่างนั้นจน
เกิดความรู้สึกว่ามันงาม? นี่มันก็อาจจะเป็นเครื่องยืนยันได้
ว่า ความต้องการต่อความงามนั้น จะเป็นสัญชาตญาณด้วย

เหมือนกัน. น้ำมันกลับเกินกว่าที่จะพิสูจน์ได้ ก็เหมาเอาที่
ว่า สัตว์ชาติญาณของสิ่งที่มีชีวิตนี้ มันก็ชอบงาม. หมู หมา
กา ไก่ ก็พอคูออกว่ามันก็ชอบงาม, วัว ควาย ตามทุ่งนาก็ดู
ว่ามันก็ชอบความงาม; แล้วคนทำไมจะไม่ชอบความงาม,
แล้ว คนก็มีสติปัญญาลึกซึ้ง กว่าสัตว์เดรัจฉานเหล่านั้นมาก
นัก; เพราะฉะนั้นคนก็ ต้องรู้จักความงามที่ลึกซึ้ง ไป
กว่านั้น.

๕ เราเรารู้จักงามแต่ว่ากินอาหารให้อร่อย มีความ
งามที่ลื่นอร่อย, มีเสื้อผ้าใส่ให้สวย มีความงามที่เนื้อผ้า, มี
บ้านเรือนเครื่องใช้ไม้สอยที่สวยงาม อุตสาหกรรมไปซื้อหามากรุงรัง
เกะกะไปเสียหมด เพราะมันบังงาม. กลับไปสำรวจดูที่บ้าน
ว่าอะไรที่ไม่จำเป็นที่จะต้อง มี เอาไปทิ้งเสียบ้าง มันก็คงจะ
เหลือหน่อยลงเป็นแน่; เพราะว่าสิ่งที่เราไปหามาด้วยความโง่
เพราะเห็นแก่ความงามนั้น มันมากมายหลายชิ้น, เอาไปทิ้ง
เสีย ให้มันหายกรุงรัง. ให้ความงามมันเล่นเข้าไปข้างใน,
ไปมีความงามที่จิตใจอันสงบ อันสะอาด อันสว่าง; ๕ นี้จะ
เรียกว่าความงามข้างใน ความงามตามแบบของผู้ที่มีสติ-
ปัญญา นั้นเราเข้าไม่ถึง; เพราะว่าเราไปหลงไหลความงาม

ผิวเปลือก ความงามทางวัตถุ ความงามตามความหมายใน
ภาษาคน. ทำไมจะต้องใส่เสื้อสี? ทำไมจะต้องบักลวดลาย?
ทำไมไม่ใช้ผ้าธรรมดาๆ ราคาถูกๆ แล้วก็ทนกว่าด้วย? ^{นี้ก็}
เพราะหลงในเรื่องของความงาม.

เมื่อเห็นว่า มนุษย์มีสัญชาตญาณประสงค์ความ
งาม แล้วก็รีบเลื่อนชั้นให้กลายเป็นสติปัญญาที่ถูกต้อง
คือสัญชาตญาณนั้นกลายเป็นภาวิตญาณ develop มันจาก
instinct ให้มาเป็นสติปัญญาอย่างมนุษย์ ก็รู้ว่าความงามสูง
สุดนั้นอยู่ที่สติปัญญา ที่เป็นไปอย่างถูกต้อง. ทำหน้าที่ของ
มันอย่างถูกต้อง, ขจัดปัญหาต่างๆ ออกไปอย่างหมดสิ้น,
แล้วมันงามอยู่ที่หมดปัญหา นั้นเอง. ถ้ายังมีภาระหนัก
แห่งชีวิตกดทับอยู่ มันงามไปไม่ได้; ต้องหมกภาระ
ต้องเบาสบาย ต้องเป็นอิสระเสรี นั้นมันจึงจะงาม; เพราะ
ฉะนั้นขอให้สนใจในคำว่าศิลปะ คือความงาม.

เรามีโชคที่จะทำได้โดยง่าย เพราะว่าพระธรรม
เป็นศิลปะอยู่ในตัวพระธรรม เราเข้าถึงพระธรรมให้มาก
เข้าเท่าไร, ความงามตามแบบของพระธรรม จะเกิดขึ้น
ที่กาย วาจา ใจ ทิฏฐิ ความกิดความเห็นของเราเท่า

นั้น. นี้เราเรียกว่าโชคคติที่ได้เป็นพุทธบริษัท ไกล่ชิดอยู่กับ
พระธรรม, มีพระธรรมเป็นหลัก.

ศิลปตามหลักพุทธศาสนาเป็นมงคลสูงสุด.

ที่^๕น้อยมักจะพูดอีกข้อหนึ่ง ข้อสุดท้ายว่า ศิลปตาม
หลักแห่งพระพุทธศาสนานี้^๕เป็นสิ่งที่ควรจะรู้จัก **พระพุทธเจ้า**
ท่านได้ตรัสไว้บทหนึ่งว่า พาหุสัจจนฺจ สิปฺปญฺจ เอตมฺมมงคล
มุตฺตมํ ศิลปเป็นมงคลอันอุดมหรือสูงสุด; ไม่ใช่ศิลปะ
หลอกหลวง.

ศิลปะโก่ง เทียม ปลอม นั้นก็ศิลปะเหมือนกัน,
เดี๋ยวนี้เขาว่า ศิลปะเป็นของปลอมก็มี มันเป็น artificial
มันเป็นศิลปะแห่งการปลอมเทียม. เดี่ยวนี้เราหมายถึง
artistic ศิลปอันบริสุทธิ์ มันก็ไม่ปลอม ไม่เทียม มันตรง
ตามความหมายของคำคำ^๕นี้. เดี่ยวนี้ตามตลาด ศิลปะก็
หมายถึงของเทียม ก็อย่าไปเอาของมัน เพราะมันไม่ใช่ศิลปะ
ตามหลักธรรมะแท้มันต้องเป็นศิลปะแท้.

ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เป็นมงคลสูงสุด^๕ นี้
เพราะมันทำให้ได้สะดวกสบาย ไม่เหน็ด ไม่ยาก ไม่ลำบาก,

แล้วได้ขึ้นนอกขึ้นใจ ด้วยอำนาจของความงาม. มีศิลปะอยู่ที่ไหน มันก็ควรจะมีความชื่นใจ พอใจ ด้วยอำนาจของความงาม. ถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุ ก็งามอย่างวัตถุ ก็พูดแล้วว่าไม่เอา ยกไปไว้เสียอีกทางหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้กำลังพูดเรื่องจิตใจ ในภาษาธรรม, เป็นเรื่องงามทางจิตใจ. ฉะนั้น ให้งามอยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่กาย ที่วาจา ที่จิต ที่ความคิดความนึก ความรู้ ความเชื่อ ความประสงค์ อะไรก็ตาม ให้มันถูกต้อง ก็เรียกว่ามันงาม, และมันก็จะ เป็นมงคล คือคุ้มครองไม่ให้เกิดความทุกข์ แล้วก็มีความสุข อย่างที่มีความงาม.

คำกล่าวแต่โบราณ ชนิดที่เรียกว่า ดึกดำบรรพ์ ก็มีกล่าวอยู่ว่า สารุ โข ลิปฺปกิ นาม ชันชิวาสิลปะ ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ. นี้ก็หมายถึงความฉลาด ความถูกต้อง ไม่ใช่คดโกง; ถ้านิยมความคดโกง มันก็ได้เหมือนกัน, ศิลปะแห่งความคดโกง มันก็เป็นศิลปะ. แต่เดี๋ยวนี้เอาความบริสุทธิ์ถูกต้อง ว่าศิลปะที่จะยังประโยชน์ให้สำเร็จ. ถ้าเราไม่มีศิลปะคือมันต่ำไป ความคิดนึกมันต่ำไป, อะไร ๆ มันก็ต่ำไป มันไม่ถึงขนาดที่เป็นศิลปะมันก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร.

ศิลปะทางวัตถุไม่สำเร็จประโยชน์สูงทางจิต.

เดี๋ยวนี้เขาก็มีระดับแห่งศิลปะ ที่เลื่อนขึ้นมา ทางวัตถุก็คุดเถาะ เราสร้างบ้าน สร้างเรือน สร้างโบสถ์วิหาร สร้างอะไรต่างๆ ถึงระดับสูงสุดทางวัตถุ มันก็สำเร็จประโยชน์ในทางวัตถุ. ถ้าทางจิตใจมันเป็นอย่างนั้นบ้าง มันก็จะเป็นการดี. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ค่อยจะเป็นอย่างนั้น เพราะไปหลงทางวัตถุ; จิตมันโน้มลงไปทางต่ำ มันสูงไปไม่ได้. ฉะนั้น ศิลปะในทางฝ่ายวิญญาณ จึงไม่ค่อยมีใครไปแตะต้อง, ไม่มีใครสนใจ มันก็เลยไม่ก้าวหน้า, มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์อยู่ในค้ำานวิญญาณ มันไปสำเร็จประโยชน์ในค้ำานวัตถุมากเกินไป นี่น่าเศร้าหรือน่าสังเวช.

พุทธศิลป์เกิดได้โดยประพฤติพรหมจรรย์.

ที่นี้ที่จะต้องสังเกตหน่อยหนึ่งก็คือว่า เรื่องศิลปะนี้มันไม่ใช่เรื่องเรียนรู้เฉยๆ ต้องเป็นเรื่องที่ประยุกต์ได้ ความรู้นั้นต้องเอามาประยุกต์ได้, ความงามนั้นต้องเป็นสิ่ง

ที่ประยุกต์ได้, คือ ทำให้เกิดขึ้นตามที่เราต้องการ. เราต้องประพฤติพรหมจรรย์ ชนิดที่สำเร็จประโยชน์ อย่างที่เรียกว่าบรรลุมรรค ผล นิพพาน คือ กิเลส และความทุกข์ ร้อยหรือไป ๆ เหลือน้อยลง ๆ จนกระทั่งหมดสิ้น.

คำว่า *กิเลส* นี้แปลว่า *ของสกปรก* ภาษาไหนก็ตามที่เขาแปลกันไปจากคำว่า *กิเลส* เขาแปลว่า *สกปรก* ทั้งนั้นแหละ. เพราะคำว่า *กิเลส* นั้นแปลว่า *สกปรก* มันก็คือ *ไม่งาม*; ฉะนั้น *กิเลส* น้อยไปเท่าไร *ความงาม* มันก็เข้ามาแทนที่มากเข้าเท่านั้น. ในจิตใจของเรานี้มี *กิเลส* ลดลงไปเท่าไร *ความงาม* มันก็เข้ามาแทนที่เท่านั้น. นี่ *พรหมจรรย์* มันงามทั้งข้างต้น ข้างปลาย และทั้งตรงกลาง ก็เพราะเหตุนี้.

นี่ เท่านั้นที่จะพอแล้ว สำหรับที่จะตอบคำถามว่าทำไมจะต้องพูดถึงศิลปะศิลปะอะให้มันมากขึ้น? เพราะว่าศิลปะนี้ มันมีตัวตนของมัน ที่มีค่าแก่นมนุษย์ ที่ว่าจะทำให้มนุษย์ได้รับประโยชน์จากการเป็นมนุษย์ให้ถึงที่สุด.

อาตมาก็ต้องการให้ทุกคนมีความเป็นมนุษย์อย่างมีศิลปะ จึงได้เอามาพูด ไม่ใช่แกล้งพูดให้มันมากออกไป, มาก

ออกไปอย่างรกรุงรัง; ต้องการให้คนเป็นคน ให้
มนุษย์เป็นมนุษย์, มีศิลปะแห่งความเป็นมนุษย์ จึงได้พูด
ถึงคำว่าศิลปะแห่งการครองชีวิต.

การครองชีวิตก็คือทำให้ชีวิตมันเป็นชีวิตที่ถูกต้อง
คือเป็นมนุษย์นั่นเอง, ก็แปลว่า มีความเป็นมนุษย์กันอย่าง
ถูกต้อง ถูกต้องอย่างเดียวไม่ชอบ, ต้องงามด้วย. ฉะนั้นจึง
เอาคำว่าศิลปะ เข้ามาใส่ไว้ด้วยกัน ว่าศิลปะแห่งความเป็น
มนุษย์ เพราะเหตุนี้.

ปรมัตตศิลป์หมายถึงถึงนิพพาน.

ที่นี้ก็จะต้องไปถึงคำว่า ปรมัตตศิลป์ มีคำว่า
ปรมัตต เติมเข้ามา ปรมะ แปลว่า อย่างยิ่ง หรือ สูงสุด, อัตตะ
แปลว่า ประโยชน์ หรือ ความหมาย หรือ คุณค่า, นี้ ปรมัตตะ
แปลว่า มีคุณค่าอันสูงสุด. ปรมัตตศิลป์ ก็หมายความว่า
ศิลป์ที่มีคุณค่าอันสูงสุด. อธิบายง่าย ๆ ก็คือว่ามันมีอรรถะ
หรือคุณค่า ที่ลึกกว่าธรรมดา. ปรมัตตศิลป์ มีคุณค่าที่ลึก
ไปกว่าธรรมดา ที่มนุษย์ธรรมดารู้จัก หรือมีอยู่; ดังนั้น
มันอาจจะถึง ความหมายลึกไปถึงพระนิพพาน. ถ้าเรามี

ปรมัตตศิลป์แล้ว ศิลปินจะทำให้มองเห็นทะลุปรุโปร่งไปถึง
พระนิพพาน จึงเรียกว่า ปรมัตตะ.

ถ้าเพียงแค่อิน ๆ นอน ๆ สวย ๆ งาม ๆ เต็ม ๆ
โลด ๆ กันอยู่ที่นี้ มันก็ไม่ต้องเป็นปรมัตตะ; เพราะว่ามัน
เกือบจะคับทุกข์อะไรไม่ได้, มันจะต้องคับทุกข์ในชั้นลึก.
ต้นเหตุแห่งความทุกข์ คือกิเลสนั้นถูกลทำลายไป ๆ
มันจึงลึกลงไปถึงขนาดที่เรียกว่า หมดกิเลส และหมดความ
ทุกข์.

ไม่มีเรื่องอะไรจะลึกซึ่งเท่าเรื่องหมดกิเลส และ
หมดความทุกข์; นั่นคือพระนิพพาน. อย่างที่ท่าน
กล่าวว่า นิพพานเป็นธรรมสูงสุด, เป็นธรรมอันยิ่ง เป็น
บรมธรรม. ฉะนั้นถ้าเรามีวิธีการอันใดที่จะเข้าถึงบรม-
ธรรม อันนั้นต้องเป็นศิลป์ในชั้นที่เป็นปรมัตตะ, คือมี
คุณค่าหรือความหมายอันสูงสุด; เพราะเหตุฉะนั้นแหละ จึง
ต้องใช้คำว่า ปรมัตต นำหน้าคำว่า ศิลป ไม่ใช่ศิลป์เฉย ๆ.
แต่ถ้าเราชี้แจงพูดให้ยาว เราก็พูดสั้น ๆ ว่าศิลปินก็ได้เหมือนกัน,
ว่าศิลปินแห่งการครองชีวิตซึ่งที่แท้หมายถึงปรมัตต-
ศิลป์ อันเป็นศิลป์อันสูงสุด.

แล้วที่ว่ามัน เป็นปรมัตถะ นั้น ก็ต้องเป็นเรื่อง
 ทางวิญญาณเป็นธรรมดา. เรื่องทางวัตถุ ก็แก้กันด้วย
 วิชาการทางวัตถุ; เรื่องทางจิต ก็ระบบประสาทสมองที่
 เนืองอยู่กับร่างกาย ก็แก้กันได้ด้วยวิชาความรู้ทางระบบจิต
 หรือระบบของสมอง, นี้ยังไม่ใช้เรื่องทางวิญญาณ ยังเป็น
 เรื่องทางกาย หรือเนืองกันอยู่กับกาย; ส่วนเรื่องทาง
 วิญญาณนั้น คือเรื่องทางสติปัญญา ความคิด ความเชื่อ
 ความยึดถือ ความประสงค์ ที่มันไหลออกไป เป็นของ
 ละเอียด. แม้มันจะอาศัยจิต แต่ก็ไม่ใช่เรื่องของจิต,
 เราไม่รู้จะเรียกว่าเรื่องอะไรดี ก็เรียกว่าเรื่องทางวิญญาณ.

อาตมาถูกตำหนายเกลียนทีเดียว ที่เอาจำว่า ทาง
 วิญญาณ เข้ามาใช้ มีคนเขียนด่าอยู่ทุกวัน. เอาจำอะไรมาใช้
 ก็ไม่รู้ ว่าเรื่องทางวิญญาณ, ก็ไม่รู่ว่าจะไปตอบใครที่ไหนว่า
 มันไม่รู้จะใช้คำอะไร. เมื่อพวกฝรั่งเขามีคำว่า physical ทาง
 กาย, mental ทางจิต spiritual ทางสปีริต, แล้วไม่รู้จะแปล
 เป็นไทยว่าอะไร ก็เลยแปลว่า ทางวิญญาณ ไว้ทีก่อน; ยังไม่
 มีใครเข้าใจเขาก็หาว่าไปทำให้มันยุ่ง ไปเอาจำว่า ทางวิญญาณ
 เข้ามาใช้ให้มันยุ่ง ก็ยอมแพ้มัน. เพราะว่าไม่รู้ว่าจะเอาจำ

อะไรมาใช้. ฉะนั้น ถ้าใครมีปัญญา คิดเห็นว่ามีค่าอะไร
ดีกว่าคำว่า "ทางวิญญาณ" เอามาใช้คู่กับคำว่า spiritual
ได้ละก็ ขอให้ช่วยบอกด้วย; เราจะได้พูดกันใหม่, จะได้แก้-
ไขกันเสียใหม่ แต่เดี๋ยวนี้มันไม่มี ไม่มีปัญญาว่าจะใช้คำ
ว่าอะไรดี ก็ขอใช้คำว่าทางวิญญาณไปก่อน, ไม่เกี่ยว
กับร่างกาย ไม่เกี่ยวกับจิต ระบบสมองหรือประสาทเพียง
เท่านั้น, มันสูงไปถึง ทิฐฐิ ความคิดความเห็น สติปัญญา
ความเชื่อถือ ความยึดถือ โนน, นั่นเราเรียกว่าทาง
วิญญาณ.

ความสุขทางกาย เพราะมีของแหวดล้อมสะดวก
สบายเอร็ดอร่อย, ความสุขทางจิต คือจิตปรกติ นอนหลับ
ดี, แต่ความสุขทางวิญญาณนั้นหมดกิเลส กิเลสไม่รบ
กวนมีความสุขทางจิต แต่ยังมีกิเลสรบกวน มันก็เป็นสุขไปไม่
ได้; มันไม่ใช่ถึงที่สุดเพียงแต่เรื่องของจิต, มัน ถึงที่สุดอยู่
ด้วยเรื่องสติปัญญา, ความคิดนี้กรุ๊สึกของจิต, ฉะนั้น
เราจึงมีเรื่องทางวิญญาณ.

ศิลปทางกาย มันก็แค่นั้นแหละ ศิลปเกี่ยวกับจิต
บังคับจิตให้เป็นสมาธิ ได้มันก็เท่านั้นแหละ มันไม่ไปไกล

กว่านั้น; แต่เรื่องทางวิญญาณนั้นต้องกำจัดกิเลสได้
มันละเอียดมาก จึงจัดไว้เป็นอีกชั้นตอนหนึ่ง.

ฉะนั้น ปรมัตถศิลป์นี้ ขอให้เล็งถึงเรื่องทาง
วิญญาณ ส่วนเรื่องทางกาย เรื่องทางจิตนั้นพลอยฝากไว้ด้วย
เหมือนแผ่นดินสำหรับเหยียบ. จิตมันก็อาศัยกาย, วิญญาณ
มันก็อาศัยจิต; ฉะนั้นเราจึง มีกายสำหรับจิตตั้งอาศัย,
มีจิตสำหรับสติปัญญาความคิดนึกตั้งอาศัย. ที่นี้ถ้าว่า
ทั้ง ๓ ชั้นนี้มันถูกต้องบริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว มันก็เป็นศิลปะ
สูงสุดเป็นแน่นอน; แต่เพราะเหตุที่ว่าเรื่องทางฝ่ายวิญญาณ
มันอยู่เหนือเรื่องใด มันอาจจะนำเรื่องอื่นไปได้. ฉะนั้น
เราจึงไปเพ่งเล็งกันแต่เรื่องทางวิญญาณ, เรื่องปรมัตถ-
ศิลป์จึงเพ่งเล็งไปยังเรื่องทางวิญญาณ มากกว่าที่จะเพ่งเล็ง
ไปยังเรื่องทางวัตถุ เพราะเหตุนี้. นี่คือความหมายของ
คำว่า ปรมัตถศิลป์แห่งการครองชีวิต.

ครองชีวิตเป็นมนุษย์สมบูรณ์ต้องมีศิลป์.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า การครองชีวิต, ศิลปะแห่งการ
ครองชีวิต. ทำไมการครองชีวิตจะต้องมีศิลปะ? หรือว่า

ศิลปะมีสำหรับการครองชีวิต. ตอบว่า เพราะว่ามันเป็น
ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, ศิลปะแห่งการครองชีวิต เมื่อถึง
ที่สุดแล้ว จะมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั้นก็เหมือนกัน มันก็
จะมีโอกาสที่จะเถียงกันไปไม่รู้จักที่สิ้นสุด; เพราะคนแต่ละ
คนถือว่า ตนมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ทั้งนั้น. ลองไป
ว่าเขาที่ว่า คุณนั้นมันไม่เต็มบาทนั้นเขาก็โกรธตาย, แล้วเขา
จะทำอันตรายเอาด้วย; ไม่มีใครยอมให้ใครมาสบประมาท
ว่าเรานั้นไม่เต็ม. แต่ความเต็มมันอยู่ที่ไหน? นี่มันยัง
ลำบากและไม่รู้ว่าเอาอะไรเป็นหลัก.

ถ้าเอาร่างกายเป็นหลัก มันก็คงจะเป็นมนุษย์สมบูรณ์
กันทุกคน, ถ้าเอาจิตเป็นหลัก มันก็ไม่ค่อยแน่แท้ บางคน
จิตมันยังป้ำ ๆ เป๋อ ๆ. แต่ ถ้าเอาทางวิญญาณเป็นหลัก
แล้ว ดูจะหาคนที่เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ยาก เหลือเกิน
เพราะมันเต็มอึดอยู่ด้วยกิเลส คือสิ่งสกปรก, มันไม่มีความ
สะอาดในทางวิญญาณ ยังไม่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.

ความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์ อยู่ที่มนุษย์
มีความถูกต้องสมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย ทั้งทางจิตใจ

และทั้งทางวิญญาณ ; มั่นยากที่สุดอยู่ที่เรื่องทาง
 วิญญาณ. ฉะนั้นเราสนใจเรื่องนี้เป็นพิเศษ ว่าเรา
 จะสร้างความเป็นมนุษย์ของเราให้สมบูรณ์ ด้วยการจัดการ
 กับปัญหาทางวิญญาณทั้งหลายทั้งปวง ให้มันหมดสิ้นไป.
 ให้ถือว่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั้นแหละ เป็นอุดมคติ
 ของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ชีวิตมันก็ต้องการความสมบูรณ์
 แห่งชีวิต.

ที่นี้ ชีวิตระดับไหน ทางไหน แ่งไหน ก็ทำให้
 สมบูรณ์กันให้หมด ; ฉะนั้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
 ทุกแง่ทุกมุม มันก็เป็นอุดมคติของชีวิต. เราต้องเป็น
 มนุษย์ที่มีอุดมคติของชีวิต ว่าชีวิตนี้มันจะไปสมบูรณ์ลง
 ที่ตรงไหน ถึงระดับที่เป็นอุดมคติ? ฉะนั้นขอให้สนใจ
 ปรมัตถศิลป เพราะว่า จะช่วยให้เราถึงความเต็มแห่ง
 ความเป็นมนุษย์.

จริยธรรมสากลก็มีอยู่ข้อหนึ่ง ที่เรียกว่า *Summum*
Bonum ข้อแรกก็คือ *Perfection* ของความเป็นมนุษย์, ก็แปลว่า
 ความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ นี่ก็คือจริยธรรมสากลเขาก็
 สนใจเรื่องเหมือนกันเหมือนกัน, สนใจเรื่องความเต็มแห่งความ

เป็นมนุษย์ นี่เราจะมาคลานงุ่มง่ามอยู่ที่นี้ โดยไม่รู้ว่าความ
เต็มแห่งความเป็นมนุษย์นั้นมันเป็นอย่างไร.

นี่ก็ลองคิดดูเถิดว่า มันไม่เหมาะสม มันเท่ากับ
ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม? ไม่รู้ว่าจะไปไหน? จะได้อะไร?
จะถึงจุดที่สุด สูงสุดกันที่ตรงไหน? นี่เรียกว่าเป็นคนที่ไม่
ไม่มีอุดมคติแห่งชีวิต.

ฉะนั้น ขอให้สนใจปรมาตถศิลปินแห่งการครองชีวิต
ซึ่งจะโต้กล่าวกันโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งต่อไป.
ครึ่งหนึ่งเป็นครึ่งเริ่มแรก มันก็พูดกันได้แต่ชื่อเรื่อง หรือ
ความหมายแห่งหัวข้อในชื่อเรื่องที่อาตมากำลังพูดอยู่. ศิลปิน
แห่งการครองชีวิต จำเป็นแก่มนุษย์ที่จะต้องทำให้
สมบูรณ์ เพื่อความเป็นมนุษย์สมบูรณ์, และถึงอุดมคติ
แห่งความเป็นมนุษย์.

เป็นมนุษย์มีศิลปแล้วชีวิตจะเป็นมหรสพ.

เอ้า, ที่นี้ข้อที่จะแนะนำให้ดูต่อไปว่า มันไม่ใช่เพียงแต่
เท่านั้น; เมื่อทำแล้ว มันจะทำให้ชีวิตนี้เป็นมหรสพ

หรือมีมฤตธรรม. พุทกันเสียคราวเดียวเลย ว่าถ้าปล่อย
ไปตามบุญตามกรรม มันก็เป็นชีวิตบ้างบอ ๆ; แต่ถ้าว่า
มีศิลปะแห่งความเป็นมนุษย์ เป็นปรมัตถศิลป์แล้ว จะทำ
ให้ชีวิตนี้เป็นมหรสพ.

คำว่า *มหรสพ* นี้เป็นภาษาบาลี มีความหมายว่า
เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจให้สดชื่น เขาเรียกกันว่า *entertain-
ment* ตรงกับคำว่า มหรสพ คือสิ่งประเล้าประโลมใจให้
สดชื่น. คนโง่ก็สดชื่นไปตามแบบของคนโง่, คนมีปัญญา
ก็สดชื่นไปตามแบบของคนมีปัญญา, ดังนั้น สิ่งประเล้า-
ประโลมใจมันจึงมีหลายรูปแบบ. แต่สำหรับ พุทธ-
บริษัทเรา ต้องเป็นแบบที่เต็มไปด้วยสติปัญญา;
เพราะคำว่า *พุทธะ* นี้แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดย
แท้จริงแล้วมันแปลว่าผู้ตื่นนอน ตื่นจากหลับ, มันต้องรู้
อะไรเป็นอะไร ฉะนั้นต้องมีสิ่งประเล้าประโลมใจชนิดที่
ถูกต้อง.

ชีวิตของคนธรรมดาสามัญ คนโง่ก็มีมหรสพอย่าง
คนโง่ : กิน เล่น นอน บริโภคกามอะไรกันไปตามเรื่อง
ของคนธรรมดาสามัญ มันก็เป็นมหรสพโง่. เมื่อคืนดูหนัง

เรื่องหนึ่ง เอามาฉายกันดู รู้สึกว่า โอ้, มนุษย์ปัจจุบันนี้ มีแต่มหรสพโง่ มีแต่ปัญหาทางวัตถุของคนโง่, ไม่มีความรู้ ที่จะหยุดเสียซึ่งความทุกข์ ชนิดที่เป็นเรื่องทางจิตทาง วิญญาณเลย.

เรามา มิมหรสพกันใหม่ คือเย็นอกเย็นใจ ตาม ความหมายเต็มทีของคำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ซึ่งรู้ ตามที่ เป็นจริง มันไม่โง่, ผู้ตื่นจากหลับ แล้วมันก็เห็นอะไรได้ และผู้เบิกบานอยู่ด้วยอำนาจของความรู้; ไม่ใช่ เบิกบานอยู่ด้วยความโง่, ความโง่ไม่ได้ทำให้ใครเบิกบานได้ แต่ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลินไปได้, แล้วคนมันก็ติดความ รู้สึกทำนองนั้น, แล้วเห็นเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจที่ขาด ไม่ได้. ฉะนั้นคนเขาต้องมีโรงหนัง โรงละคร โรงเต็นรำ โรงอาบอบนวด โรงอะไรต่างๆ เพื่อการประเล้าประโลมใจ ตามแบบของคนโง่.

นี่พุทธบริษัทเราทำอย่างนั้นไม่ได้; ยิ่งไปทำ อย่างนั้นยิ่งไม่เป็นพุทธบริษัท. เรามีของเราอีกแบบหนึ่ง คือมีธรรมะในฐานะเป็นปรมัตถศิลป์ หยุดเสียซึ่งความ

เราร้อน, หยุคเสียซึ่งความมีตมัว, หยุคเสียซึ่งความหนักอึ้ง
ความระทมทุกข์ ความผูกมัดแห่งจิตใจ, ใจโล่งโปร่งสบาย
หยุค เย็น นี้คือมหรสพ.

ชีวิตเป็นมหรสพได้เพราะนิพพานอาบรด.

ชีวิตนี้อาจจะทำให้เป็นมหรสพชนิดนี้ได้ คือ
อาบรดอยู่ด้วยพระนิพพาน, เหมือนกับเอาพระนิพพานมา
เป็นน้ำสำหรับอาบรดอยู่เสมอ. เพราะว่าเรามีปรมาตตคติป
แห่งชีวิตชนิดนี้ ซึ่งสามารถทำให้เรามีชีวิตที่เป็นมหรสพ.
พูดให้ถูกต้องกว่าเป็นเสมือนมหรสพ; ให้ถูกต้องกว่านั้น
อีกก็คือ มหรสพของพระอรียเจ้า, มหรสพที่บริสุทธิ์
สะอาด.

เรื่องนั้นก็แปลกอยู่เหมือนกัน พูดแล้วก็บางทีจะ
มีคนค้านว่า พระอรหันต์ท่านก็ยังคงต้องการสิ่งประเล้าประโลม
ใจ คือชอบพูดจากันด้วยเรื่องธรรมะ เป็นที่สนุกสนาน
ตลอดคืนก็ได้. นี่เป็นพระอรหันต์แล้วยังต้องการสิ่ง
ประเล้าประโลมใจ; คล้าย ๆ กับว่าตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส
ที่จริงท่านก็มี ความอยู่เหนือกิเลส นั้นแหละ เป็นมหรสพ

ของท่าน, แล้วท่านก็พูดกัน คุยกัน สนทนากัน เรื่อง ความอยู่เหนือกิเลสอย่างไร? ทั้งที่เป็นการปฏิบัติ และเป็นผลของการปฏิบัติ; ฉะนั้นการสนทนาของท่านจึง เป็นเหมือนมหรสพของท่าน.

หรือบางทีจะเห็นง่ายไปกว่านั้น ท่านไป เข้านิโรธ สมบัติ หยุดเย็นสบาย; นั่นเป็นมหรสพของท่าน, ก็แปลว่าท่านยังต้องการมหรสพ คือสิ่งประเล้าประโลมใจ อยู่ด้วย; แต่มันไม่ใช่เรื่องของกิเลส. *คนทั่วไปต้องการ เรื่องกิเลสมาเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจ* เพราะฉะนั้นขอให้ รู้จักแยกออกจากรันไปเสียให้เด็ดขาด.

ที่นี้ คนธรรมดาเราๆ นี้แหละ ยังไม่เป็นพระ- อรหันต์ ขอให้รู้จักใช้ความสะอาด สว่าง สงบ แห่งจิตใจ เป็นมหรสพ : เวลาที่เรา นั่งสบาย ไม่มีอะไร ๆ มารบกวน มีวิเวก สงัดทางกาย สงัดทางจิต สงัดทางวิญญาณ; บางเวลาเราก็มีไต่เหมือนกัน.

เรามานั่งตรงนี้, เรามานั่งที่ริมทะเล, มานั่งบน ยอดภูเขา, มีอะไรแวดล้อม ให้จิตมันว่างจากสิ่งรบกวนโดย ประการทั้งปวง, มันก็รู้สึกต่อความสงบสุขอันใหม่อีกอันหนึ่ง

ซึ่งไม่เหมือนธรรมดา, ทำให้พอใจสบายใจ. มันมีได้หลายทาง มันบังเอิญก็ได้, มันเป็นตัวช่วยเจตนาเราทำมันก็ได้, แต่ไม่ค่อยสำเร็จ. มันมักจะเป็นเรื่องบังเอิญเสียมากกว่าสำหรับคนธรรมดา. แต่ถ้าทำสำเร็จ เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ง่าย, ต้องการจะชิมรสของความสงบสุขนี้เมื่อไรก็ได้; ฉะนั้นท่านจึงมีชีวิตเป็นมหรสพอยู่ตลอดเวลา.

ปรมัตตศิลป์ทำชีวิตให้เป็นมหรสพ

คุณพระอรหันต์.

อาตมาพูดอย่างไม่กลัวใครตำว่า พระอรหันต์ท่านมีชีวิตจิตใจในความรู้อีกของท่าน เป็นเสมือนหนึ่งมหรสพ อยู่ตลอดเวลา; แต่ว่ามันเป็นมหรสพทางวิญญาณ ไม่ใช่มหรสพของบุคคล ที่โรงหนัง โรงละคร โรงอาบอบนวด โรงอะไรต่าง ๆ.

ที่นี่ เราก็อยากจะให้เกิดความสนใจในมหรสพทางวิญญาณ จึงได้สร้างตึกหลังนั้นขึ้นมา เรียกว่า โรงหนังทางวิญญาณ ด้วยความมุ่งหมายอันนี้. ขอให้ท่านทั้งหลายพยายามใช้มันให้เป็นประโยชน์ ให้มากที่สุดเท่าที่จะใช้ได้.

นี่ปรมาตถศิลปิน สามารถทำชีวิตให้เป็นมหรสพ
 แม้แก่คนธรรมดา; สลัดเรื่องธรรมดาออกไปเสีย ไม่รู้
 ไม่ชู้กับมัน, เพิ่งหาความสงบตามธรรมชาติ, ใกล้ธรรมชาติ
 ยิ่งเป็นได้ง่าย ฉะนั้นเราจัดบ้านเรือนของเราให้มันคล้าย
 ธรรมชาติ, ให้มันเป็นธรรมชาติให้มากที่สุด. เหมือนกับ
 วัชระวัชระนี้ พยายามจะรักษาความเป็นธรรมชาติ ให้อยู่
 ใกล้ชีวิตที่เราที่สุด; อย่างว่านอนในห้อง โผล่มือออกมาทาง
 หน้าต่างก็ว่าถูกหญ้า ถูกใบหญ้า ใบไม้ ใบบอนอะไรได้,
 อย่างนั้นมันมีความรู้สึกผิดกันมาก กับที่จะไปนอนในที่ที่เขাজัด
 เพื่อความสุขทางกามคุณ, ยิ่งใกล้ชีวิตธรรมชาติ มันก็ยังไม่
 ลืมธรรมชาติ.

ฉะนั้นเมื่อเป็นไปตามธรรมชาติ มันก็เป็นไปเพื่อ
 ความหยุด เพื่อความสงบ เพื่อความเย็น นี่เป็นสิ่งที่ทำได้,
 เราทำให้มันมากเท่าที่จะทำได้; เมื่อมันเป็นมหรสพ คือ
 สบายใจ ถูกขับกล่อมด้วยธรรมะ มีความสบายอกสบายใจด้วย
 ธรรมะแล้ว ก็เรียกว่ามี อมฤตธรรม.

อมฤตธรรม แปลว่า *สิ่งที่ไม่ตาย, สิ่งที่ไม่ตายก็คือ*
ธรรมะนั้นเอง, ไม่มีอะไรที่จะไม่ตาย อยู่ก็แต่ธรรมะ ใน

ฐานะ *ธรรมชาติ* ในฐานะ *กฎของธรรมชาติ* ในฐานะ *ความจริงของธรรมชาติ* *ธรรมะนี้ไม่ตาย*. พอเรามีธรรมะนี้ ก็เรียกว่าเรามีอมฤตธรรม คือธรรมที่ไม่ตาย, มัน มีแต่ธรรมะตามธรรมชาติ ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู, ไม่มีของมึง ของสุ ไม่มีอะไรที่มันเป็นกิเลส. นี้ก็เรียกว่ามีธรรมะที่เป็นสัจจะตามธรรมชาติ ไม่รู้จักตาย นี้คือ อมฤตธรรม.

ถ้าเรามีศิลปะทางธรรมอย่างเพียงพอแล้ว จิตใจก็จะสัมผัสกันได้ด้วยธรรมะ ซึ่งเป็นอมฤตธรรม. ชีวิตนี้ก็เช่นมหรสพพร้อมกันไปกับการที่ดื่มกินอมฤตธรรม ซึ่งจะใช้คำว่าเหมือนกับ เอาพระนิพพานมาเป็นน้ำอาบรดอยู่เสมอ มีความเยือกเย็นทางวิญญาณ.

ชีวิตเป็นสิ่งเดียวกับธรรม แล้วไม่ทุกข์.

ที่นี้มองดูอีกแง่หนึ่ง ก็คือว่า เราได้ทำให้ชีวิตนี้กลายเป็นสิ่ง สิ่งเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่าธรรม ก่อนนี้เราแยกธรรมไว้ส่วนหนึ่ง แยกตัวกู—ของกู มาไว้อีกส่วน

หนึ่ง มันคนละส่วนกัน. เตียน^๕ยุบ ขี้^๕ ทั่ว^๕—ของ^๕ คุ้ม^๕ ให้มัน
 หมคไปเสีย มันเหลือแต่ธรรมะ, เหลือแต่ชีวิตที่เป็นธรรม
 คือเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ,
 ไม่มีทั่ว^๕ ไม่มีของ^๕ ไม่ให้เกิดความรู้สึกโง่หลงไปว่ามี ทั่ว^๕
 —ของ^๕; เพราะมี สติ^๕ปัญญาอยู่ตลอดเวลา ไม่ไปอยากโง่
 อย่างโง่เขลาในสิ่งใด ๆ, มีเคล็ดอยู่นิดเดียวตรงนั้นว่าอย่าไป
 อยากอะไรอย่างโง่เขลาในสิ่งใด ๆ.

เมื่อไม่มีความอยากแล้ว ความคิดว่า คุ้ม^๕อยาก
 มันก็ไม่อาจจะเกิด. ความคิดว่าคุ้ม^๕อยากนั้นมันเกิดตามหลัง
 ความอยาก. ความอยากเกิดเพราะความโง่ ไม่รู้เท่าทันถึง
 การไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่มีปัญญา, จิตมันก็อยากอย่างนั้น
 อยากอย่างนี้. ถ้ามีสติปัญญาพอ มันไม่อยาก มันก็ไม่
 ความอยาก ไม่มีความอยากก็ไม่มีอะไรปรุงให้เกิดความรู้สึกว่า
 คุ้ม^๕อยาก.

เรื่อง^๕ละเอียดมาก สมกับที่เรียกว่าเป็น ปรมัตถ์
 คนธรรมคาถูกสอนกันมาแต่ทางวัตถุ; ถ้าเรื่องทางวัตถุ
 มันต้องมีผู้อยากก่อน แล้วมันจึงจะทำการอยาก. เตียน^๕
 เป็นเรื่องทางปรมัตถ์ ทางจิตทางวิญญาณ มันมีความอยาก

ก่อน แล้วจึงค่อยมีบุคคลผู้อยาก. บุคคลผู้อยากเป็น
เพียงมายา เป็นเพียงความคิดนึกปรุงร้งขึ้นมาจากความอยาก.

เราต้องมีสติสัมปชัญญะปัญญาทันเวลา เมื่อตาเห็น
รูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส ผิวหนังได้สัมผัส,
มีสติปัญญาทันเวลา มันก็ไม่เกิดความอยาก คือเห็นว่า
เช่นนั้นเอง, เท่านั้นเอง, ธรรมชาติเช่นนั้นเอง. ความ
สวयทางตา มันรู้สึกว่าเป็นความรู้สึกว่าสวย, ไพเราะทางหู
มันก็สักว่าความรู้สึกอย่างนั้น หอมทางจมูกก็สักว่ามันรู้สึก
กลิ่นเท่านั้น, อร่อยที่ลิ้นก็มันรู้สึกตามธรรมชาติอย่างนั้น
เท่านั้น, สัมผัสผิวหนังอันนี้มันวอลอะไรก็ตาม มันสักว่า
ความรู้สึกเท่านั้น. ความคิดนึกก็เหมือนกัน มันสักว่าความ
คิดนึกเท่านั้น, มันเท่านั้นเอง มันเช่นนั้นเอง. มันเป็น
เพียงเช่นนั้นเอง, ไม่มากไปกว่านั้น.

ฉะนั้นความอยากมันก็ไม่เกิดในกรณีนั้น ๆ, ตัณหา
ไม่เกิดในกรณีนั้น ๆ แล้วอุปาทานว่า ตัวกูผู้อยาก มันก็ไม่เกิด,
มันเกิดไม่ได้ มันไม่มีปัจจัย มันไม่เกิดตัวกูผู้อยาก แล้วก็
ไม่มีตัวกู แล้วจะไปทุกข์กับอะไร. ความทุกข์มันต้องไปทุกข์
อยู่ที่มีตัวผู้ทุกข์ คือ กู นั้นแหละ; พอมันเกิดโง่มีตัวกูขึ้นมา

อะไร ๆ มันก็มาสมกันที่ตัวกู : ความเกิดก็ของกู ความแก่ก็
 ของกู ความเจ็บก็ของกู ความตายก็ของกู ลูกก็ของกู เมีย
 ก็ของกู ผัวก็ของกู สมบัติก็ของกู ความได้ก็ของกู ความ
 เสียก็ของกู แพ้ก็ของกู ชนะก็ของกู พุดตงวันก็ไม่จบ
 เพราะมันมีตัวกู อะไร ๆ มันก็มารวมกัน เป็นของกู มันก็
 เป็นความหนัก และเป็นความทุกข์.

เดี๋ยวนี้เราทำให้ ตัวกู - ของกู ไม่อาจจะเกิด ยัง
 คงอยู่แต่ธรรมดา ตามธรรมชาติ. จิตสัมผัสอยู่แต่กับธรรมดา
 ตามธรรมชาติ, ไม่สัมผัสในผลของความโง่ ว่าตัวกู หรือว่า
 สวย ว่าหอมว่าเอร็ดอร่อย, แล้วก็ไปอยากเข้า อยากจะเอา,
 แล้วก็มีความรู้สึกตัวกูอยากจะเอา เอามาเป็นของกู.

นี้เรียกว่า เกิด ตัวกู - ของกู เมื่อไร มันก็เป็น
 ไฟนรกเผาคนนั้นเมื่อนั้น, ไม่รู้จักเข็ดหลาบ แล้วไม่รู้จัก
 ศึกษาบ้องกันอย่าให้มันเกิด ปล่อยไปตามเรื่องตามราวอยู่
 เสมอ, แล้วมันคงเกิดไปจนตายเข้าโลงแหละ เอาออกไม่ได้
 ก็มีตัวกู - ของกู ติดไปด้วยในโลง.

ถ้า มีปรมัตถศีลป อย่างที่อ่านแล้ว มันทำลาย
 มัน ฆ่ากิเลสร้าย ตัวกู - ของกู ที่นี้ไม่ได้. นี่ชีวิตก็เป็นสิ่ง

เดียวกับธรรมะ, มีแต่ธรรมะเท่านั้นที่สัมผัสอยู่กับจิต;
กิเลสประเภทตัวกู—ของกูก็ไม่มี ความโลภ ความโกรธ ความ
หลง ของตัวกูก็ไม่มี, ความทุกข์ของตัวกูก็ไม่มี.

นี่แหละทำให้เห็นว่าความไม่งามมันอยู่ที่ตรงนี้ ตัวกู
— ของกู เกิดขึ้นในจิตแล้ว ก็หมดความงามงาม.

ไม่มีตัวกู — ของกูแล้วจะเห็นชีวิตงาม.

ดูต่อไปอีกนึกหนึ่ง พอมันเห็นความไม่มี ตัวกู—
ของกู ก็จะมองเห็นความงามความไพเราะ ทำให้ชีวิตนี้
เป็นพระธรรม. พระธรรมก็มีความงามเบื้องต้น ท่าม
กลาง และ ตรงปลาย, ความงามเบื้องต้น ท่ามกลาง และ
เบื้องปลาย นี้ธรรมะเป็นอย่างนั้น. เอาธรรมะมาเป็นอัน
เดียวกับชีวิต, เอากิเลสออกไปเสียได้, ชีวิตนี้ก็มีความงาม
เบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย, มีความละเอียดลอบ
ลึกซึ้ง สวยงาม เหมือนกับว่ากวีนิพนธ์.

ตรงนี้ก็ท้อใจที่จะพูดว่า ชีวิตที่บริสุทธิ์ สะอาด
มีความไพเราะ มีคุณค่า อย่างกับว่ากวีนิพนธ์ คือบทประ-
พันธ์, ท้อใจตรงที่ว่า คนที่ไม่มีหู ไม่มีบทประพันธ์; บท

ประพันธ์ไพเราะสักเท่าไร มาอ่านให้คนที่ไม่มีหูฟัง แล้วมัน
ก็ไม่มีไพเราะ, มันไม่เป็นบทประพันธ์; เพราะหูมันไม่เป็น
นักประพันธ์, ความไพเราะของการประพันธ์มันก็ไม่มี
ไพเราะ ซึ่งเรียกว่า “สืขอให้ควายฟัง, เบ้าปี่ให้แรดฟัง”
นี่แล้วจะมีดนตรีที่ไหน? มีความไพเราะที่ไหน? ในหูของ
วัว หูของแรด หูของควายนั้น ไม่สามารถจะรับความไพเราะ
ทางกวีนิพนธ์ ทางดนตรี ทางบทประพันธ์.

ที่จริง ชีวิตนี้มีความไพเราะทางดนตรี, ทางกวี
นิพนธ์ทางบทประพันธ์, อย่างยิ่ง. แต่คนโง่ๆ เหล่านี้ไม่
ได้สัมผัสเลย, นี้ไม่ได้สัมผัสความไพเราะ ความงามเบื้องต้น
ท่ามกลาง เบื้องปลาย ของชีวิตนี้เลย ทั้งที่บวชเป็นพระ
เป็นเณร เป็นอุบาสกเป็นอุบาสิกา ก็ไม่มีหู ที่จะได้ยินดนตรี
ของพระธรรม ความไพเราะของพระนิพพาน ทั้งเบื้องต้น
ท่ามกลาง และเบื้องปลาย.

นี่จึงมารบเร้ากันเสียบ้างว่า ถ้าอย่างไรรู้อะไรก็สนใจ
ปรมัตถสติปกกันบ้างเถิด จะช่วยให้เราได้เข้าถึงอะไร
อันลึกซึ้ง, หรือลึกที่สุด อยู่ในชีวิตนั้น ซึ่งไม่ลึกกลับ;

ถ้าลึกลับเข้าถึงไม่ได้ มันเกินไป เคี้ยวมันถึงกับไม่ลึกลับ
แต่มันลึกลับซึ้ง.

ขอให้สนใจหยั่งลงไปให้ถึงที่สุด แห่งความลึกซึ้งของ
ชีวิต เข้าถึงจุดของชีวิตให้ได้ ก็เรียกว่าเราทำสำเร็จใน
การครองชีวิต, ศิลปแห่งการครองชีวิต สำเร็จอยู่ในการ
ครองชีวิต. การดำรงชีวิต อย่างที่เรียกว่ามีศิลป์, ไม่ใช่
ศิลปหลอกหลวง ไม่ใช่ artificial มันเป็น artistic ซึ่งพอฝรั่ง
ไต่ยีนแล้วหุ่่งเลย มันเป็นศิลปะ ไม่ใช่ว่าเป็นศิลปะหลอก-
หลวง.

ปรมัตตศิลป์เป็นสัจบัญญัติของชาวพุทธ.

เอ้า, ที่นี้ก็จะพูดถึง ที่ทำไมจะต้องกล่าวว่า ตามทัศนะ
ของชาวพุทธ? ปรมัตตศิลป์แห่งการครองชีวิต และจำกัด
ไว้ว่า ตามทัศนะของชาวพุทธ. ตามทัศนะของพวกอื่นไม่มี
อย่างที่ว่านั้นนะ, ต้องตามทัศนะของชาวพุทธ, ต้องเป็นเรื่อง
ของชาวพุทธ, ต้องเป็นผู้ที่มีกำเนิดเกิดมา มีการอบรม
ศึกษาอย่างชาวพุทธ มันจึงจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ถ้าไม่
อย่างนั้นมันไม่อาจจะเป็นไปได้.

ทำไมจะต้องพูดว่า ตามทัศนะของชาวพุทธ? ทำไม
 จะต้องเรียกมันว่า พุทธศิลป์ ศิลปะของชาวพุทธ? ก็เพราะ
 ว่ามัน เป็นสติปัญญาของชาวพุทธ; สติปัญญาของพวก
 อื่นเป็นไปไม่ได้ มีแต่ความเชื่ออย่างเดียวกันก็เป็นไปไม่ได้,
 มีแต่ความบึกบึนอำมหิตด้วยกำลังวังชา ก็เป็นไปไม่ได้,
 มันต้องเป็นไปด้วยสติปัญญาอันละเอียดอ่อนของชาวพุทธ.
 เพราะฉะนั้นจึงต้องจำกัดไว้ว่า ตามทัศนะของชาวพุทธ
 หรือว่าเป็นศิลปะของชาวพุทธ; เพราะมันจะเป็นสติปัญญา
 ของชาวพุทธเท่านั้น. และเพราะว่าเหมาะสมแก่ชาวพุทธ
 เท่านั้น มันไม่เหมาะสมแก่พวกอื่น. พุฒแล้วคล้ายกับเอา
 เปรียบ มันไม่เหมาะสมแก่คนพวกอื่น, ซึ่งไม่ได้อบรมมา
 อย่างชาวพุทธ, และว่าเพราะทำได้ง่ายสำหรับชาวพุทธ
 เท่านั้น คนอื่นทำได้ไม่ง่าย. คนอื่นยากที่จะทำได้, มันทำ
 ได้ง่ายเฉพาะชาวพุทธเท่านั้น.

ที่น้อยๆ จะพูดคำสุดท้ายว่า ถ้าไม่มีพุทธศิลป์เสียแล้ว
 มันก็เสียชาติเกิดมาเป็นชาวพุทธ, เสียชาติเกิดมาเป็นชาว
 พุทธ ถ้าไม่มีสิ่ง^๕. ฉะนั้นเราจึงต้องมีทัศนะแห่งชาว
 พุทธ, มีศิลปะแห่งชาวพุทธ, มีความถูกต้องอย่างชาวพุทธ

เพื่อชีวิตนั้นเข้าถึงจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์ อย่างที่
มาแล้ว.

สติปัญญาของชาวพุทธ รู้จักทำให้หมด ตัวกู -
ของกู เหมาะสมสำหรับชาวพุทธ; เพราะว่าเป็นผู้รู้ ผู้
ตื่น ผู้เบิกบาน. ทำได้ง่ายสำหรับชาวพุทธ; เพราะที่เรา
มีจุดมุ่งหมาย ก็จะกำจัดกิเลสและความทุกข์ ต้องการจะ
พัฒนาชีวิต ไปในทางที่จะอยู่เหนือกิเลสและความทุกข์.
หลักธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว; เมื่อ
ชาวพุทธมีหลักธรรมะอย่างนั้นอยู่แล้ว มันก็ง่ายสำหรับชาว
พุทธ. ถ้ายังทำไม่ได้อีก มันก็เสียที่ที่เกิดมาเป็นชาวพุทธ
คือเสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

ฉะนั้นขอให้เราอย่าได้เสียชาติเกิดมาเป็นมนุษย์และ
พบพระพุทธศาสนา. จึงได้พากันสนใจ ในสิ่งที่เรียกว่า
ปรมัตถศึกษาแห่งการครองชีวิตตามทัศนะของชาวพุทธ
ด้วยกันทุกคน.

วันนี้ไม่มีโอกาสที่จะพูดว่ามันเป็นอย่างไร; เพราะ
เราจะต้องทำความเข้าใจในความหมายทั่วไป ของคำที่เป็น

หัวข้อเรื่อง หัวข้อเรื่องว่า ศิลปะแห่งการครองชีวิต แล้ว
เป็นชนิดที่เป็นปรมัตถะ, แล้วเป็นได้แต่ตามทัศนะของชาว
พุทธ, ก็คือความหมายทั่วไปของคำว่า ศิลปะ ของคำว่า
ปรมัตถะ ของคำว่า การครองชีวิต และของคำว่า ตาม
ทัศนะของชาวพุทธ. ขอฝากไว้ให้เป็นเงื่อนไข เพียงเงื่อนไข
ต้นหรือเป็นจุดเบื้องต้น จุดตั้งต้นของท่านทั้งหลายทุกคน.
จงได้เอาไปคิดนึกพิจารณาดู ว่ามันมีหน้าที่ที่ชาวพุทธจะต้อง
เข้าถึง และใช้ศิลปะอันนี้กันหรือไม่ ถ้าเห็นด้วย ก็ค่อย
ศึกษากันต่อไปในโอกาสอื่น.

เวลาสำหรับการบรรยายในวันนี้มันก็หมดแล้ว
อาตมาก็จำเป็นต้องยุติการบรรยายในวันนี้ไว้ แต่เพียงเท่านี้
เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านจะได้สวดบทพระ
ธรรมในรูปแบบคนสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของพุทธบริษัท
ทั้งหลาย ให้มีความเชื่อ มีความกล้าหาญมีความเข้มแข็ง
ในการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อความเป็นชาวพุทธที่
เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าสืบไป.
